

ИВАН ВАЗОВ - „НЕМИЛИ-НЕДРАГИ“

„НИЕ СМЕ ЧОВЕЦИ, НИЕ СМЕ БЪЛГАРИ, НИЕ ИЗПЪЛНИХМЕ НАШАТА СВЕТА ДЪЛЖНОСТ КЪМ ОТЕЧЕСТВОТО“

Чрез повестта „Немили-недраги“ Иван Вазов съхранява и пренася през вековете едни от най-светлите идеали на българския народ - свободата, самопожертвователността, родолюбието. Той показва как идеята за свободата извисява човешкия дух. Времето формира големите личности на предосвобожденската епоха - носители на освободителния идеал. Безспорен пример за извисен човешки дух е личността на Странджата и останалите хъшове -емигранти.

Вазовите герои водят мъчително и нерадостно съществуване в Румъния. Болката, неразбирането, унижението, огорчението ги съпътстват в трудното им ежедневие. Но мисълта за болката и страданието, за безпомощността на тези, които са останали в поробената родина, за съдбата на клетия мил народ ги кара да забравят себе си и своите несгоди. Това вътрешно терзание на Базовите хъшове събужда неистовото им желание да изпълнят човешкия си дълг, да помогнат на ближния. Те се стремят да премахнат преградите пред стремленията на духа, за да могат свободата и доброто да тържествуват в човешкия живот. Героите на Иван Вазов обичат страстно своето отечество, безрезервно приемат повелята на своето време - над всичко да стои добруването на народа, дори цената да бъде личното щастие и саможертвата.

Дълго сдържаната любов и болка на Знаменосеца, закрилник и духовен наставник на емигрантите, се изливат в две топли думи: „братя мили“. Четирикратно повтореното в текста обръщение „братя“ насочва към силата на духовната връзка между него и хъшовете. За Странджата те са най-близките му хора, те са неговото семейство, на което служи със същата всеотдайност, с която служи и на родината.

Речта на Странджата, разгърната в две композиционни части, остойността идеята за свободата и саможертвата. Пламенният патриот съзнава, че само онова, което е най-скъпо за човека, може да събуди чувството му за смирение и святост. Сега, когато на всяка цена трябва да се съхрани вярата, Странджата-добронамерен слушател на разказите на емигрантите, за битките в Балкана, дава пример за достойно поведение чрез спомена за героичното си минало.

Тревожно отекват във времето реторичните му въпроси: „...днес кой ни зачита? Кой ни признава?“, на които, противно на очакваното: „никой“, Знаменосеца има достоен отговор: „ Ние сме човещи, ние сме българи, ние изпълнихме нашата света дължност към отечеството.“ Думите „човещи“ и „българи“ изразяват представата за патриотичен идеал на герой и автор. Затова и думите на Странджата са отправени към всяко българско време. Старият Знаменосец, възплътил идеализма на епохата, преди да произнесе словото си, чрез топлите, по човешки мили обръщения към събратята хъшове въздейства върху душите им. Вътрешно одухотворени, те притихват пред думите му. За Знаменосеца „българин“ и „човек“ са синоними, изразяват представата на стария хъш за висша нравственост и духовен стоицизъм. Наложеното от обстоятелствата жалко съществуване дава неподозирани сили на Странджата. Той страда, но не допуска неуважение към достойнството на българина. Това е и целта на неговата реч: да внуши необходимостта от достойно поведение на всеки от присъстващите, ако приема себе си за българин и човек.

Идеята за дълга и саможертвата е най-ярко изразена в речта на възторжения родолюбец. Тя се реализира като „света дължност към отечеството“. Себеотдаването и жертвоготовността на хъшовете ветеранът от битките определя като духовно призвание, единствената отплата за което ще бъде „...освобождението на България; ни повече, ни по-малко“. Свещената цена за мъжествения избор е пролятата кръв, която е „по-скъпа от всичките пари на влашките богаташи“. Конкретната негероична

ситуация поражда нова поредица от вълнуващи реторични въпроси, които образно изграждат контраста между материално и духовно, нравствено и безнравствено. Метафоричният образ на кръвта - метонимия на саможертвата на хъшовете, в оценката на Странджата има висока нравствена стойност, защото тя олицетворява пренесения през вековете непокорен дух на българина. Драматичното несъответствие между човека на големите идеи и човека на бита е представено чрез преосмислянето на думите „потреба“ и „отплата“, които приемат знака на духовното. Така те зазвучават в синхрон с идеята за дълга и саможертвата на хъшовете като отказ от пари, имот, къщи - все знаци на прозаичното, на вещественото, на материалното. Защото в съзнанието на патриота цената на човешкия жи-вот в условията на робството се съизмерва само с високо нравствената проява на саможертвата. Тези мисли на героя намират най-патетичен израз във втората част на знаменитата му реч, пророчески обобщени в една прочувствена сентенция: „Народ без жертви, не е народ!“ Тя е мъдро прозрение, дълбоко изстрадано от Странджата. Смесовата „рамка“, създадена чрез целенасоченото повторение на съществителното име „народ“, гради ореолния образ на всенародната българска святост. Издига на висота и личната жертвоготовност на хъша в името на страдалеца-народ.

Свободата за хъшовете е най-значимият човешки идеал, затова те са принудени да понасят студенината на „чуждите“ и примиренческата позиция на „своите“. Сентенцията: „А като имаме свободата, имаме всичко.“, е изказана от стария мърец с гордост и самочувствие. Тя е една изстрадана истина, защото изгнаникът-хъш е духовно свободен човек-той е постигнал свободата наличността чрез цената на страданието. Духовно свободен, но „немил-недраг“, човекът-страдалец с мисълта за бъдеща свобода отхвърля света на робството. Смирението пред него е физическо и духовно насилие за личността, от което следва, че робството е една безизходица, а изгнанието-достоеен човешки избор.

Оптимизмът е най-важната същностна черта на хъшовете - едно велико съчетание от християнските добродетели - вяра в идеята, надежда в борбата и любов към отечеството. А най-големият оптимист сред общността на българите изгнаници е Странджата: „Ако не днес, то утре ще удари пак часът. Ние трябва да сме готови - аз със старите си кости пак ще взема байряка, бари още един път да го издигна в Балкана, па тогава да умра.“ Това са думи на надеждата, противно на отчаянието. Вярата най-силно крепи сърцето на човека, затова Знаменосеца иска на всяка цена да я съхрани - за себе си и най-вече за другите. „Мен все ми се чини, че работите ще се променят: скоро ще се размири политиката...“ - пророчески чертае бъдещето мъченикът. Оптимизмът означава „промяна“, „размирици“ и най-вече героична смърт: „И ще умрем със слава и в борба...“, което е алтернатива на безличната участ - „...да издъхнем като кучета по тия улици“. Идеализмът на стария хъш за пръв път ражда образа на ела- вата, съпътстваща пътя на бореца. Поредицата от реторични възклицания в края на речта на Странджата въздейства като боен призив и свещен обет в името на свободата на България - възторжен апотеоз на борческата мисия на хъшовете.

Речта на Странджата е един от най-силните и вълнуващите моменти в повестта „Немили-недраги“ на Иван Вазов. Монологичното слово е заредено с диалогичност. То е страстно и завладяващо, защото е многогласово. Изповядана е истината за предосвободенската епоха, родила трагичния героизъм на националноосвободителната епопея. До нейната жертвена същност пръв се докосва Странджата, прозрял личната саможертва на братята-хъшове, предрекъл я пророчески в затрогващото слово на речта си.

Вазовата повест „Немили-недраги“ и днес продължава диалога между минало и настояще, воюва за човешкото достойнство у всеки българин. За Вазов обичта към България е над всичко. Такава трябва да бъде и за нас!

Олимпиада по БЕЛ - 2003 г.